

Miroslav Vasilj¹ – Marija Bago²

KRITERIJI PRI ODABIRU SUGOVORNIKA U TV PRILOZIMA O POSTIZBORNOM PROCESU NA JAVNIM RTV SERVISIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

SAŽETAK

Cilj je rada istražiti što su osnovni kriteriji pri odabiru sugovornika u TV priložima o bosanskohercegovačkome postizbornom procesu u središnjim informativnim emisijama javnih RTV servisa u BiH. S obzirom na jasna pravila o zastupljenosti kandidata i stranaka tijekom izborne kampanje, mediji nakon izbora imaju znatno veću slobodu u načinu obrade informacija i tema, stoga je u ovome radu izabrano to razdoblje. Osim toga, u BiH kao složenoj državi s kompliciranim izbornim sustavom i zbog izbora izaslanika u domove naroda, a koji se odvijaju nakon izbora, postizborni proces ima značajniju ulogu u konstituiranju vlasti u odnosu na druge europske države. Zato je važno istražiti kako mediji izvještavaju o tome. U prvome dijelu rada iznosi se teorijski okvir u vezi s podjednakim tretmanom osoba. Upravo su tu mogući brojni oblici pristranosti, a sugovornici čiji su stavovi sinkronizirani s redakcijskom politikom nazivaju se „oportuni svjedoci“. Drugi dio rada odnosi se na raspravu o rezultatima istraživanja apsolutne i relativne zastupljenosti sugovornika glede stranačke ili institucionalne pripadnosti; zastupljenosti analitičara te njihova neutralnoga stava ili pak preferiranja stranačkih politika te načina provedbe pravila druge strane u TV priložima o postizbornom procesu. Uzorak su središnje informativne emisije dnevnik na trima javnim radiotelevizijskim servisima u BiH: BHRT, RTVFBiH i RTRS u razdoblju od 8. listopada do 8. studenoga 2018. g. Rezultati će pokazati stupanj (ne)pristranosti pri odabiru sugovornika u programima javnih RTV servisa.

Ključne riječi: javni RTV servisi, nepristranost, odabir sugovornika, oportuni svjedoci, pravilo druge strane

¹ University of Mostar, Mostar, miroslav.vasilj@ff.sum.ba

² University of Mostar, Mostar, marija.bago@ff.sum.ba

Uvod

Je li francuski sociolog Pierre Bourdieu u pravu kada kaže da se jedna od značajnijih manipulacija u svijetu medija događa upravo pri odabiru sugovornika? Istraživanja koja su rađena u SAD-u i Njemačkoj pokazuju visok stupanj sinkronizacije između uređivačke politike medija i odabira sugovornika kod političkih i ideoloških tema, ali i onih koji se tiču zaštite okoliša ili upotrebe atomske energije. Iako je 1981. g. u SAD-u svega sedam posto znanstvenika smatralo prijeko potrebnim zaustaviti razvoj atomske energije, masovni su mediji znatno veći prostor omogućavali znanstvenicima koji su bili protivnici atomske energije te se stvorila nerealna slika o masovnome protivljenju znanstvenika atomskoj energiji. Sugovornici čiji su stavovi sinkronizirani s uređivačkom politikom nazivaju se „oportuni svjedoci“. No, što su kriteriji u odabiru sugovornika javnih RTV servisa u BiH kod praćenja postizbornoga procesa u Bosni i Hercegovini kao složenoj državi³? S obzirom na izbor izaslanika u domove naroda postizborni proces u BiH često ima jednaku važnost kao i sam izborni proces. Vodi li se računa o uravnoteženome pristupu kod odabira sugovornika kada je riječ o stranačkoj pripadnosti, kod odabira analitičara, njihovih stavova te je li zastupljeno pravilo druge strane⁴? Osim toga kakva je društvena odgovornost javnih medija, poglavito u složenim državama?

1. Osnovne karakteristike javnih RTV servisa

Povijest nekadašnjih državnih televizija u Europi je i povijest današnjih javnih RTV servisa na europskome kontinentu jer su sve one iz državnoga modela kasnije prerasle u javne RTV servise. Na samim počecima radija i televizije u Ujedinjenom Kraljevstvu prvi ravnatelj BBC-a⁵, John Reith, inzistirao je da BBC ostane u javnoj sferi. „Javna radio-televizija se na različite načine razvijala tijekom desetljeća u različitim nacionalnim kontekstima, sustavima vladanja, regionalnim posebnostima... Međutim, ostao je veliki broj značajki koje se mogu

³ Riječ je o državama koje imaju složeno ustrojstvo zemlje utemeljeno na kolektivitetima kojima je bez obzira na njihovu brojnost zajamčeno sudjelovanje u vlasti. Neke od složenih država su: Belgija, Švicarska, Kanada, Libanon...

⁴ Pravilo druge strane odnosi se na uravnotežen pristup pri obradi tema kada postoje dva ili više sudionika. Temelji se na starome pravnom pravilu: *audiatur et altera pars* – neka se čuje i druga strana.

⁵ *British Broadcasting Corporation (BBC)* – osnovana je Kraljevskom poveljom 1927. g. BBC je naslijedio radijsku kompaniju koja je utemeljena 1922. g. Najstarija je javna radiotelevizija na svijetu. Uzor je organizacije javnoga RTV servisa zbog stabilnosti sustava, visoke kvalitete programa, neovisnosti novinara te skladnoga odnosa između javnoga i privatnog sektora.

navoditi kao zajednička povijest javnog RTV servisa.“ (Lafon, 2013, str. 3) Brojne su definicije što je javni RTV servis. UNESCO-vi stručnjaci ističu da javni radiotelevizijski servis ustrojava, financira i kontrolira javnost. On nije komercijalni medij niti je pod utjecajem države. Trebao bi djelovati bez političkoga pritiska i pritiska oglašivača. (*Public Service Broadcasting*).

Eric Barendt navodi šest karakteristika javnih radiodifuznih organizacija: opća zemljopisna dostupnost, briga za nacionalni identitet i kulturu, neovisnost u odnosu na državu i na komercijalne interese, nepristranost programa, širina i raznovrsnost programa te značajan udio u financiranju sredstava dobivenih naplatom od korisnika (Mendel, 2001). Europsko zakonodavstvo u znatnoj mjeri pokušava pogodovati javnim medijima kao europskoj stečevini. „Očito je da je ovakva vrsta radiodifuzije zasnovana na uvjerenju da javni prostor za komunikacije treba podlijevati snažnoj regulaciji umjesto da njime dominiraju tržišne snage te da prava nisu regulirana samo za proizvođače, već da ih posjeduju i korisnici, tj. obični građani.“ (Bašić-Hrvatini i Thompson, 2008, str. 8) Stvoren je konsenzusni stav svih društvenih sfera o potrebi postojanja javnih RTV servisa koji s komercijalnim medijima čine tzv. europski dualni sustav. Posljednjih nekoliko desetljeća javni mediji u većemu dijelu europskih zemalja prolaze krizno razdoblje. Globalizacija, nove tehnologije i sve veća površnost komercijalnih programa učvrstili su ulogu javnih RTV servisa na europskom kontinentu. Tako da je važnost javnih medija jednaka važnosti javnog školstva, javnog visokog obrazovanja ili pak javne zdravstvene zaštite (Tomić, Musa, Vasilj, 2017).

Još veću važnost javni RTV servisi imaju kada je riječ o složenim državama. „Naš identitet često ima korijene u prošlim i novim kulturnim referencama koje nalazimo u medijskim sadržajima.“ (Rooke, 2011, str. 224) Tada oni postaju prvorazredno pitanje medijske politike. Švicarska, Belgija i Španjolska kao složene europske države, svaka na svoj način, ustrojile su vlastite RTV sustave te se na osnovi praktičnih iskustava može reći da u Europi postoje tri modela javnih RTV sustava u pluralnim državama:

1. Integrirajući model – zasniva se na potenciranju države i centralizaciji na uštrb segmenata⁶, iako im je dopušteno osnivanje vlastitih regionalnih RTV servisa. Takav je model u

⁶ Segment – politološki izraz koji se koristi za različite etničke, religijske, jezične, rasne, ideološke pripadnike u složenim društvima.

Španjolskoj⁷ gdje je regijama omogućeno da imaju regionalne javne RTV servise, primjerice Katalonija i Baskija, ali gdje je jak utjecaj Madrida.

2. Konsocijacijski⁸ model – posebnosti se segmenata u potpunosti poštuju, ali se pokušavaju istaknuti i zajedničke integracijske vrijednosti društva. Svaki segment ima vlastiti RTV servis koji čini zajednički RTV sustav⁹. Na snazi je u Švicarskoj¹⁰ gdje Švicarci njemačkoga, francuskog i talijanskog govornog područja imaju vlastite RTV servise, ali koji međusobno surađuju.

3. Dezintegrirajući model – riječ je o potpuno odvojenim RTV sustavima. Isključuje razmjenu programa, praćenje događaja iz drugoga segmenta, ugošćavanje pripadnika drugih segmenata. Takav model na snazi je u Belgiji¹¹ gdje flamanski, valonski i njemački javni RTV sustavi funkcioniraju potpuno odvojeno (Vasilj, 2013).

Bosanskohercegovački javni RTV sustav¹² nije moguće svrstati ni u jedan od navedenih modela s obzirom na to da je jednom od segmenata onemogućeno osnivanje javnoga RTV servisa na materinskome jeziku. Umjesto na segmentima, javni RTV sustav u BiH temelji se na teritorijalnome ustroju Bosne i Hercegovine, pa javni RTV sustav BiH čine:

⁷ Španjolska radiotelevizija RTVE je radijski program počela emitirati 1937. g., a televizijski 1956. g. Ima brojne specijalizirane kanale. U sklopu RTVE-a nalaze se i regionalni servisi. Neki od njih su: *Euskal Telebista*, (ETB) baskijska regionalna televizija koja emitira program na baskijskome i španjolskom jeziku te *Televise de Catalunya* (TV3), katalonska regionalna televizija koja emitira program na katalonskome jeziku.

⁸ Konsocijacija – izraz koji označava društveno-političko ustrojstvo u kojem je različitim segmentima bez obzira na njihovu brojnost zajamčeno sudjelovanje u vlasti, odnosno odlučivanju. Taj je sustav karakterističan prije svega za države koje su složene u etničkome, jezičnom, religijskom... smislu, a zbog rascjepa u takvim društvima svrha mu je otkloniti sukobe.

⁹ Izraz javni RTV sustav ima šire značenje od izraza javni RTV servis. Javni RTV sustav može obuhvatiti više javnih RTV servisa u jednoj državi.

¹⁰ SRG-SSR *idée suisse* – švicarsko radiodifuzno poduzeće osnovano je u Bernu 1931. g. Emitiranje redovnoga televizijskog programa počelo je 1953. g. Švicarski javni RTV sustav prema povelji mora obratiti posebnu pozornost na složenost švicarskoga društva. Sastoji se od: SF-a, servis za njemačko govorno područje, TSR-a, servisa za francusko govorno područje i TSI-a servis za talijansko govorno područje. Svi navedeni servisi dužni su emitirati televizijski program za malobrojnu retroromansku jezičnu zajednicu.

¹¹ Belgijska vlada 1930. g. uspostavila je Državni institut za radiodifuziju. Ta organizacija emitirala je program na nizozemskome i francuskom jeziku. Javni RTV sustav 1960. g. dobio je novi statut koji je potvrdio daljnje decentraliziranje. Dotadašnji zajednički državni institut podijeljen je u zasebne organizacije: flamansku i valonsku. Naknadno je osnovan i treći sustav zadužen za program na njemačkome jeziku. Sastoji se od VRT-a, flamanski RTV sustav. RTBF-a, valonski RTV sustav, BRF-a, njemački RTV sustav.

¹² Javni RTV sustav Bosne i Hercegovine nastao je na temeljima nekadašnje Radiotelevizije Sarajevo koja je bila u sklopu Jugoslavenske radiotelevizije (JRT). Radijski program s emitiranjem započeo je 1945. g., a televizijski 1961. Svršetkom rata smjernice za javni RTV sustav BiH donesene su u sklopu međunarodnih sporazuma o BiH i dokumenata Vijeća za provedbu mirovnoga sporazuma. Iako su svi prvotni prijedlozi ustroja sadržavali i RTV kanal na hrvatskome jeziku u sklopu RTVFBiH, bivši visoki predstavnik u BiH, Carlos Westendorp, nametnuo je odluku o restrukturiranju sustava javnoga emitiranja u BiH sastavljenoga od triju emitera: radiotelevizije na državnoj razini i dvije radiotelevizije na entitetskoj razini bez mogućnosti osnivanja RTV servisa na hrvatskome jeziku. Na osnovi te odluke Wolfgang Petritsch je 2002. g. kao tadašnji visoki predstavnik nametnuo Zakon o javnom RTV sustavu i servisu koji je na snazi i danas.

Radiotelevizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Radiotelevizija Federacije Bosne i Hercegovine (RTVFBiH) i Radiotelevizija Republike Srpske (RTRS).

2. Novinarska etika i pojmovna anarhija

Objektivnost, poštenje, istinitost, nepristranost, uravnoteženost ili pak u posljednje vrijeme samostalnost i odgovornost samo su neki od pojmova koji su koristili ili i danas koriste teoretičari i praktičari da bi se došlo do što pouzdanije inačice događaja koji prate novinari. Tim pitanjem bavi se novinarska etika. Temeljno načelo profesionalnoga novinarstva je da su „novinari moralno obvezni u najvećoj mogućoj mjeri prenositi relevantne istinite informacije u javnom interesu.“ (Jacquette, 2007, str. 42)

Najveći broj teoretičara i praktičara slaže se da je objektivnost nedostižan pojam jer novinar uvijek djeluje preko svojih stavova i pogleda na određenu temu te ne može biti objektivan. Zato se češće upotrebljava izraz poštenje za koje ipak Kovach i Rosenstiel navode da se može pogrešno shvatiti ako se promatra kao cilj sam po sebi. „Poštenje bi trebalo značiti da je novinar pošten u odnosu prema činjenicama i građaninovom shvaćanju tih činjenica.“ (Kovach i Rosenstiel, 2006, str. 96) Mnogi odbacuju i koncept istine jer „podrazumijeva osobno shvaćanje istine te primjećivanje pojedinih elemenata i stavljanje prioriteta u izvještavanju o pojedinoj situaciji.“ (Vukić, 2017, str. 47)

McQueen navodi da će se malo kritičara usuglasiti da je nepristranost načelo koje treba braniti. Drži da je pristranost prikladan pojam koji se pripisuje medijima kada daju nepravednu prednost jednoj strani u okviru neke rasprave (McQueen, 2000). Upravo je to i tema istraživanja rada te je navedeni pojam u kontekstu odabira sugovornika prikladan. Za uravnoteženost Kovach i Rosenstiel ističu kako može dovesti do iskrivljavanja. „Kao što novinari znaju u priči ne postoje samo dvije strane već više njih. Ponekad njihovo dovođenje u pravednu ravnotežu ne predstavlja pravi odraz stvarnosti.“ (Kovach i Rosenstiel, 2006, str. 96) Posljednjih godina inzistira se na izrazima „samostalnost i odgovornost novinara u obavljanju svojeg posla, koji danas zamjenjuju zamisao o novinarskoj neovisnosti i objektivnosti.“ (Vukić, 2017, str. 48)

No umjesto traženja novih-starih izraza kao prikladnih, možda bi bilo bolje razmotriti Kovachev i Rosenstielov koji sve te izraze sagledavaju u drugome svjetlu. „Umjesto visokih načela, oni su zaista tehnike – sredstva koja usmjeravaju novinare u razvoju i provjeri njihovih prikaza. Njima nikada ne treba težiti radi njih samih, niti ih treba navoditi kao cilj novinarstva. Njihova vrijednost leži u tome što nam pomažu da se približimo sveobuhvatnoj

provjeri i pouzdanijoj verziji događaja.“ (Kovach i Rosenstiel, 2006, str. 95-96) Kovach i Rosenstiel ovime su riješili brojne dvojbe o prikladnosti pojma i jezičnoj anarhiji u etici novinarstva definirajući ih kao metode, a ne kao konačan cilj.

3. Oportuni svjedoci, sinkronizacija i komora jeke

Jednostrano izvještavanje koje se slaže s orijentacijom komentara označeno je izrazom sinkronizacija. No, sinkronizaciju može izazvati i to što novinari u svojim priložima¹³ citiraju, prije svega, oportune svjedoke, to jest daju riječ skupinama i osobama čije su izjave u skladu s redakcijskom politikom. (Kunczik i Zipfel, 2006) *The Glasgow University Media Group* (GUMG) nastojala je dokazati da TV vijesti dramatično favoriziraju dominantne skupine i to pomoću odabira sugovornika (McQueen, 2000). Bourdieu upozorava da je jedna od najčešćih manipulacija na televiziji upravo odabir sugovornika. „Najuspješnija cenzura sastoji se u tome da se na mjesta na kojima se govori postave oni ljudi koji imaju kazati samo ono što se od njih i očekuje da kažu ili, još bolje, koji nemaju što kazati. Titule s kojima se oni oslovljavaju doprinose samo tome da se njihovim izjavama da autoritet.“ (Bourdieu, 2000, str. 117)

Unatoč brojnim opravdanim kritikama novinari pokušavaju razviti brojne tehnike koje mogu biti od pomoći u uravnoteženome obrađivanju teme. Upravo je jedna od njih prenošenje suprotstavljenih mišljenja. No, s obzirom na rezultate u tradicionalnim medijima očigledno je da novinari svjesno ili nesvjesno čine velike pogreške po tom pitanju. Kunczik i Zipfel (2006) iznose povijest istraživanja frekventnosti oportunih svjedoka u zapadnim demokracijama o temama kao što su: atomska energija, genska tehnika, izborne kampanje... Sinkronizacija postaje sve vidljivija i ugrožava same temelje novinarstva. Tako tradicionalni mediji u digitalnome okruženju zaostaju za novim i fleksibilnijim akterima te, trudeći se održati korak s inovacijama, često žrtvuju temeljne vrijednosti poput vjerodostojnosti (Nenadić, 2017). Novi mediji i društvene mreže u svijetu post-istine, alternativnih činjenica i lažnih vijesti¹⁴ postaju još opasnije i radikalnije rasadište neprofesionalizma od tradicionalnih medija. Obradović upozorava da „najveći etički problem novih medija nije u etičnosti novinarskih priloga, nego u objavama čitatelja komunikatora koji nisu učili, niti ih zanima učiti etiku novinarstva.“ (Obradović, 2009, str. 244) Tako i publika čini neku vrstu ideološke segregacije kao što to rade tradicionalni mediji s oportunim svjedocima. U kontekstu društvenih mreža

¹³ Prilog – žanrovski nedefiniran pojam. Televizijski prilog može biti izvješće, anketa, intervju, reportaža itd.

¹⁴ Izraz *post-truth* Oxfordski rječnik proglasio je riječju godine za 2016. *Alternativna činjenica* – pokušaj oblikovanja javnog mišljenja u kojem se umjesto činjenica javnosti plasiraju osjećaji i osobna uvjerenja. *Fake news* – lažne vijesti čija je namjera dezinformacija ili prijevara širenjem lažnih vijesti putem tradicionalnih, novih medija i društvenih mreža.

uglavnom se govori o kreiranju *filter bubblea* i *komore jeke*, odnosno filtriranju i preferencijalnom tretmanu informacija i mišljenja koja su u skladu sa stavovima korisnika. Pojedinac tako kreira mjehur u kojemu je izložen samo stajalištima koja u velikoj mjeri odgovaraju njegovim (Pariser, 2011). Tako se drukčija mišljenja isključuju. Allcott i Gentzkow (2017) ističu da lažne vijesti profitiraju jer su ljudi skloniji vijestima koje potvrđuju njihova stajališta. Iako lažne vijesti nisu isto što i sinkronizacija, oportuni svjedoci i u jednom i u drugom slučaju imaju isti učinak - okružiti se onima koji imaju identične stavove, a isključiti različita mišljenja. „Katkad umišljamo da ćemo s toliko tiska, radija, televizije čuti bezbroj različitih mišljenja, a onda otkrijemo da je upravo suprotno: snaga ovih glasonoša do te mjere pojačava trenutno dominantno mišljenje da se čini nečujnim svaki drugi zvuk te zvonjave.“ (Maalouf, 2016, str. 119)

4. Tipovi pristranosti pri odabiru sugovornika u temama iz politike

Pristranost se može odnositi na svako davanje sustavne prednosti jednom stajalištu ili pak na sustavnu sklonost određenom skupu interesa. No, zašto pitanje pristranosti zauzima toliko prostora u javnosti? Street (2003) odgovor nudi u načinu na koji je pristranost vezana uz temeljne pretpostavke o moći i demokraciji. „Pretpostavlja se da se u demokraciji nijednoj skupini niti skupini interesa ne daje sustavna prednost pred drugima i da su informacije koje su građanima dostupne točne i nepristrane... U prepoznavanju pristranosti, kritičari medija, izražavaju strah da krivo predstavljanje ili naklonost jednoj strani imaju važne posljedice i na ishod političkih procesa te demokratsku praksu.“ (Street, 2003., str. 16.)

McQuail (1992) je razvio dvodimenzionalni obrazac pristranosti. Prvi se odnosi na to je li pristranost rezultat neke namjerne politike, a drugi je li riječ o nesvjesnome procesu. Ovaj obrazac može biti temelj i za tipove pristranosti kada je riječ o odabiru sugovornika u medijima. Na temelju njega se može navesti kako pristranost kod odabira sugovornika može biti svjesna i nesvjesna.

U svjesnu pristranost u odabiru sugovornika kod tema iz politike može se ubrojiti:

1. Stranačka pristranost – odnosi se na favoriziranje određenih stranaka i njihovih politika u odnosu na konkurentske.
2. Ideološka pristranost – odnosi se na favoriziranje sugovornika čiji su stavovi sinkronizirani s uređivačkom politikom medija glede ideoloških i vrijednosnih pitanja.

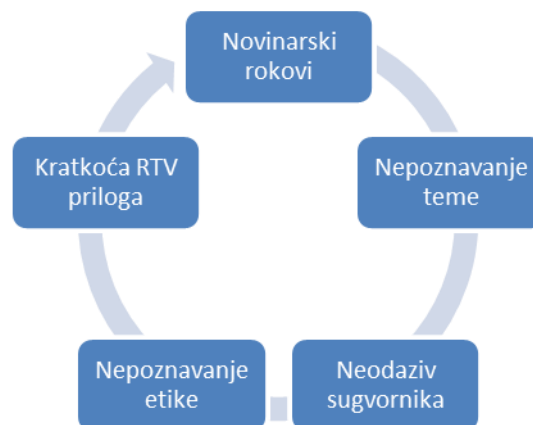
3. Etnička pristranost – najčešće se pojavljuje u pluralnim (višenacionalnim, višejezičnim...) državama. Favoriziraju se sugovornici koji pripadaju segmentu koji dominira u toj medijskoj kući.

Slika 1.: Tipovi svjesne pristranosti u odabira sugovornika kod tema iz politike

U nesvjesnu pristranost kod odabira sugovornika kod tema iz politike može se ubrojiti:

1. Novinarski rokovi – novinari su zbog rokova prisiljeni i kod odabira sugovornika prezentirati stavove samo jedne strane iako im to nije bio cilj.
2. Nepoznavanje teme – zbog racionalizacije je sve manje novinara specijalista koji prate određeno područje te nepoznavanje teme može biti razlogom izostavljanja sugovornika koji imaju različite stavove.
3. Neodazivanje sugovornika – ono može biti razlog zašto nekada novinari nemaju izjave svih uključenih strana.
4. Nepoznavanje etičkih načela – sve je više medija pa samim time i onih koji se bave novinarstvom iako nemaju osnovne kompetencije, znanja i vještine vezano za novinarsku profesiju pa tako i one koje se tiču novinarske etike (Vasilj, Mabić, Begić, 2017).
5. Nedostatak vremena i prostora – znatno skraćivanje jedan je od razloga zašto su nekada izostavljene izjave koje su bitne za sveobuhvatno obrađivanje teme.

Slika 2.: Tipovi nesvjesne pristranosti u odabiru sugovornika kod tema iz politike

Izdvađa se pet osnovnih elemenata koji bi trebali biti kriteriji pri odabiru i tretmanu sugovornika u medijima:

1. Kompetentnost i relevantnost sugovornika – priliku za izjavu trebalo bi dati osobama koje su relevantne za određenu temu tako što izravno sudjeluju u događaju ili pak kao ekspertima za određenu temu.
2. Uključenost svih zainteresiranih/sukobljenih strana – mediji bi trebali osigurati koliko je god to moguće svim zainteresiranim stranama da iznesu stavove glede teme u vezi s kojom postoje različita viđenja.
3. Ravnoteža i jednak tretman svih zainteresiranih strana – kriterij izravno vezan za prethodni, a odnosi se na jednaku zastupljenost i tretman zainteresiranih strana u iznošenju stavova o temi koja se obrađuje.
4. Poštivanje novinarske etike pri skraćivanju izjava – novinari pri skraćivanju izjava ne bi smjeli implicirati pogrešan kontekst onoga što je sugovornik rekao.
5. Izbjegavanje estradiziranih izjava – u temama u kojima je to neprikladno novinari bi trebali izbjegavati izjave političara u kojima umjesto sadržaja manje ili više duhovitim izjavama pokušavaju doći do termina u središnjim informativnim emisijama. Vargas Llosa (2018) navodi da televizijski program koji pokušava biti isključivo ozbiljan na kraju ispadne neuspješan s ekonomskog stanovišta.

Slika 3.: Kriteriji za odabir i tretman sugovornika

5. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom analize sadržaja, a u analizi rezultata primijenjena je statistička metoda analize podataka. Temeljeno je na uzorku središnjih informativnih emisija dnevnika na trima javnim radiotelevizijskim servisima u BiH: Radiotelevizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Radiotelevizija Federacije Bosne i Hercegovine (RTVFBiH) i Radiotelevizija Republike Srpske (RTRS). Analizirane su središnje informativne emisije dnevnik navedenih javnih servisa u razdoblju od mjesec dana, od 8. listopada do 8. studenoga 2018. g.

S obzirom na jasna pravila o zastupljenosti kandidata i stranaka tijekom izborne kampanje, mediji nakon izbora imaju znatno veću slobodu u načinu obrade informacija i tema stoga je u ovome radu izabrano to razdoblje. Osim toga, u BiH kao složenoj državi s kompliciranim izbornim sustavom i zbog izbora izaslanika u domove naroda, a koji se odvija nakon izbora, postizborni proces ima značajniju ulogu u konstituiranju vlasti u odnosu na druge europske države.

U navedenom razdoblju analizirani su svi prilozi o bosanskohercegovačkome postizbornom procesu u kojima su se pojavljivali sugovornici. Pod prilogom se podrazumijevaju različiti žanrovi kao što su: izvješće, izjava, reportaža, intervju itd. Zajednički uzorak temeljen je na 228 priloga u kojima je zabilježeno 597 sugovornika. Na BHRT-u su o postizbornom procesu u analiziranom razdoblju zabilježena 83 priloga ili 36,40 %. I na RTVFBiH uočena su 83 priloga o istoj temi, što također čini 36,40 %, na RTRS-u 62 priloga, tj. 27,20 %. Od ukupno zabilježenih 597 sugovornika na Radioteleviziji Bosne i Hercegovine ih je 213, na Radioteleviziji Federacije Bosne i Hercegovine 223, a na RTRS-u 116.

Cilj je istražiti, spoznati, provjeriti:

- apsolutna i relativna zastupljenost glede stranačke ili institucionalne pripadnosti sugovornika
- apsolutna i relativna zastupljenost analitičara te njihovi neutralni stavovi ili preferiranje stranačkih politika
- apsolutna i relativna zastupljenost provedbe *pravila druge strane*.

Zastupljenost sugovornika iskazana je apsolutnim (f) i relativnim frekvencijama (%).

6. Rezultati i rasprava

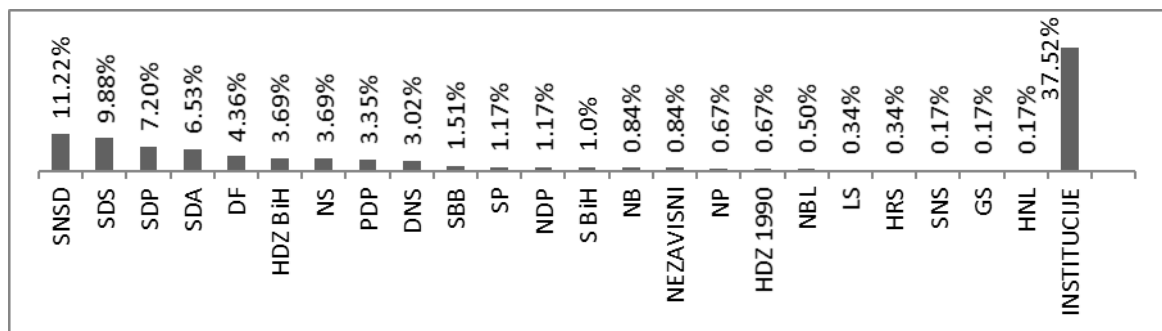
Strukturalna obilježja istraživanja temelje se na apsolutnoj i relativnoj zastupljenosti sugovornika glede stranačke ili institucionalne pripadnosti; zastupljenosti analitičara, njihova neutralnoga stava ili pak preferiranja stranačkih politika te načina provedbe pravila druge strane u TV priložima o postizbornom procesu.

6.1. Stranačka i institucionalna pripadnost sugovornika o postizbornom procesu

Gledajući relativnu zastupljenost sugovornika glede stranačke pripadnosti ukupno, na prvome mjestu je stranka SNSD s 11,22 %. Razlog je Radiotelevizija Republike Srpske gdje najviše sugovornika na toj televiziji dolazi iz navedene stranke.

Tablica 1.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – ukupno

Stranačka i institucionalna pripadnost	Broj (f)	%
SNSD	67	11,22
SDS	59	9,88
SDP	43	7,20
SDA	39	6,53
DF	26	4,36
HDZ BiH	22	3,69
NS	22	3,69
PDP	20	3,35
DNS	18	3,02
SBB	9	1,51
SP	7	1,17
NDP	7	1,17
S BiH	6	1,00
NB	5	0,84
NEZAVISNI	5	0,84
NP	4	0,67
HDZ 1990	4	0,67
NBL	3	0,50
LS	2	0,34
HRS	2	0,34
SNS	1	0,17
GS	1	0,17
HNL	1	0,17
INSTITUCIJE	224	37,52
Ukupno	597	100,0

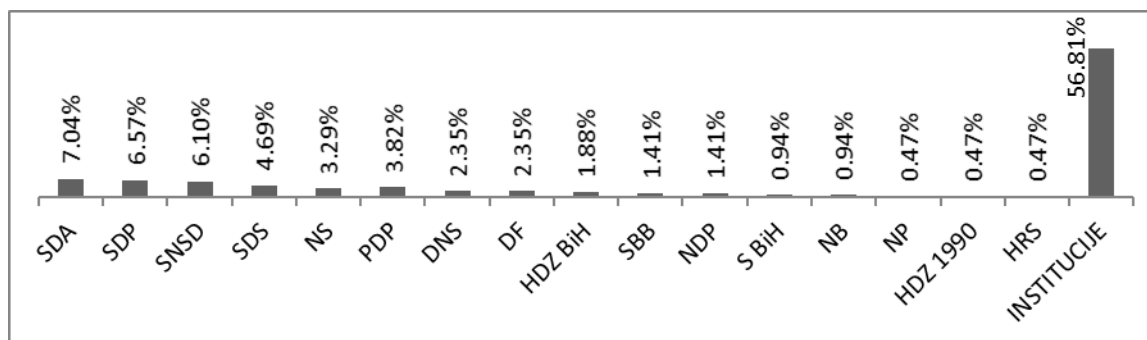

Grafikon 1.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – ukupno

Nakon SNSD-a slijede SDS – 9,88 %, SDP – 7,20 %, SDA – 6,53 %, DF – 4,36 % i HDZ BiH s 3,69 %. Najveća je frekventnost stranački nedefiniranih sugovornika. Riječ je o analitičarima, međunarodnim predstavnicima u BiH, političarima iz Europske unije i susjednih zemalja izvan EU-a, diplomatima...

Tablica 2.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – BHRT

Stranačka i institucionalna pripadnost	Broj (f)	%
SDA	15	7,04
SDP	14	6,57
SNSD	13	6,10
SDS	10	4,69
NS	7	3,29
PDP	6	3,82
DNS	5	2,35
DF	5	2,35
HDZ BiH	4	1,88
SBB	3	1,41
NDP	3	1,41
S BiH	2	0,94
NB	2	0,94
NP	1	0,47
HDZ 1990	1	0,47
HRS	1	0,47
INSTITUCIJE	121	56,81
Ukupno	213	100,0

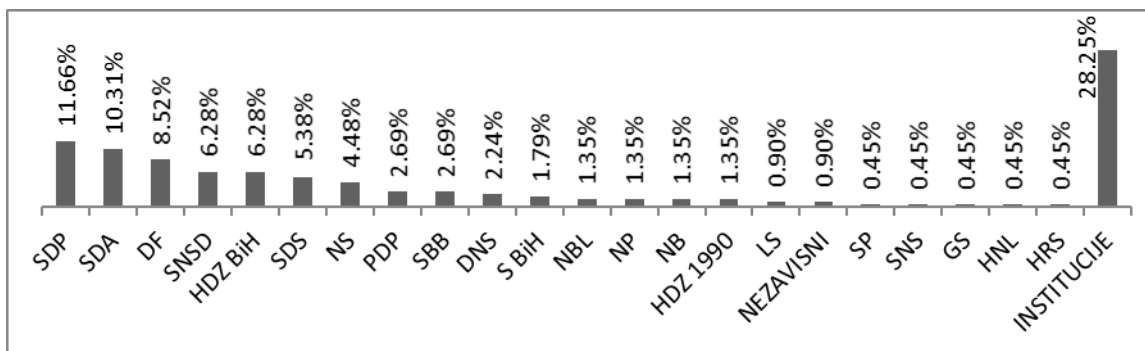

Grafikon 2.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – BHRT

Na BHRT-u najzastupljeniji su sugovornici iz SDA s 7,04 %, slijede SDP – 6,57 %, SNSD – 6,10 %, SDS – 4,69 % i NS s 3,29 %. Od stranaka s hrvatskim predznakom sugovornici iz HDZ-a BiH najzastupljeniji su s manje od dva posto frekventnosti.

Tablica 3.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – RTVFBiH

Stranačka i institucionalna pripadnost	Broj (f)	%
SDP	26	11,66
SDA	23	10,31
DF	19	8,52
SNSD	14	6,28
HDZ BiH	14	6,28
SDS	12	5,38
NS	10	4,48
PDP	6	2,69
SBB	6	2,69
DNS	5	2,24
S BiH	4	1,79
NBL	3	1,35
NP	3	1,35
NB	3	1,35
HDZ 1990	3	1,35
LS	2	0,90
NEZAVISNI	2	0,90
SP	1	0,45
SNS	1	0,45
GS	1	0,45
HNL	1	0,45
HRS	1	0,45
INSTITUCIJE	63	28,25
Ukupno	223	100,0

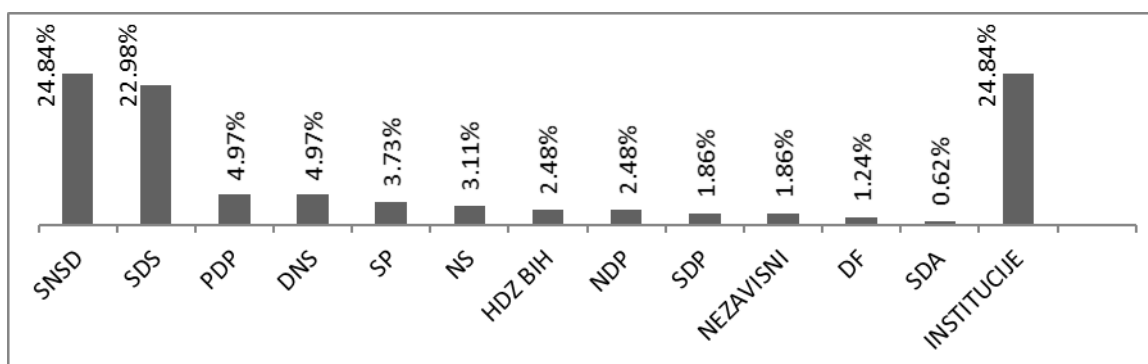

Grafikon 3.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – RTVFBiH

Na Radioteleviziji Federaciji Bosne i Hercegovine najzastupljeniji su sugovornici iz SDP-a s 11,66 %, slijede SDA – 10,31 %, DF – 8,52 %, a SNSD i HDZ BiH imaju po 6,28 %.

Tablica 4.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – RTRS

Stranačka i institucionalna pripadnost	Broj (f)	%
SNSD	40	24,84
SDS	37	22,98
PDP	8	4,97
DNS	8	4,97
SP	6	3,73
NS	5	3,11
HDZ BIH	4	2,48
NDP	4	2,48
SDP	3	1,86
NEZAVISNI	3	1,86
DF	2	1,24
SDA	1	0,62
INSTITUCIJE	40	24,84
Ukupno	161	100,0

Grafikon 4.: Zastupljenost sugovornika glede stranačke i institucionalne pripadnosti – RTRS

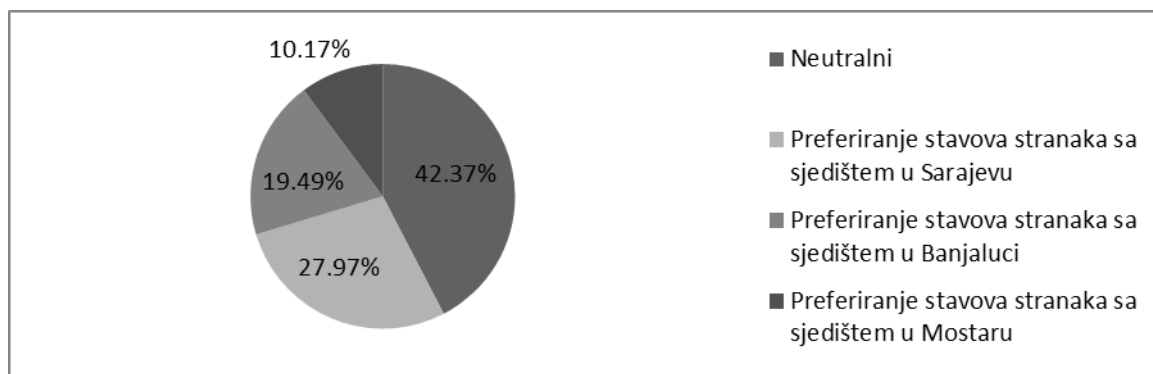
Na RTRS-u dominiraju sugovornici iz dviju stranaka SNSD-a s 24,84 % i SDS-a s 22,98 %. Iz Federacije je najzastupljeniji HDZ BiH s 2,48 %. Takav rezultat odgovara dualnoj političkoj sceni u Republici Srpskoj.

6.2. Stavovi analitičara o postizbornom procesu

Tijekom istraživanja gledajući ukupno sva tri javna RTV servisa, zabilježen je najveći postotak neutralnih analitičara – 42,37 %. Slijede analitičari koji podupiru stavove stranaka sa sjedištem u Sarajevu 27,97 % te analitičari koji su skloni stavovima stranaka sa sjedištem u Banjaluci 19,49 %.

Tablica 5.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – ukupno

Stavovi analitičara	Broj analitičara (f)	%
Neutralni	50	42,37
Preferiranje stavova stranaka sa sjedištem u Sarajevu	33	27,97
Preferiranje stavova stranaka sa sjedištem u Banjaluci	23	19,49
Preferiranje stavova stranaka sa sjedištem u Mostaru	12	10,17
Ukupno	118	100,0

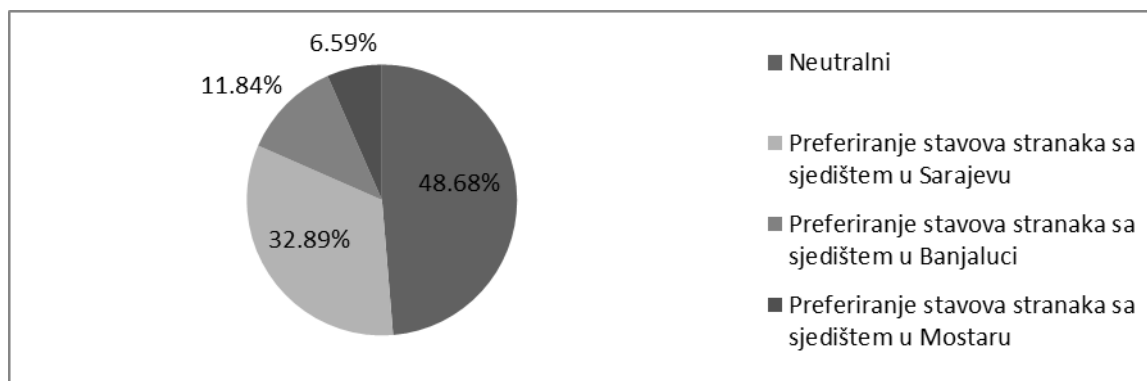

Grafikon 5.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – ukupno

Najmanja je frekventnost analitičara čiji se stavovi podudaraju sa stavovima stranaka sa sjedištem u Mostaru – 10,17 %. Ovo su znatno visoki postotci analitičara koji se podudaraju sa stranačkim politikama što ide u prilog tvrdnjama da se sve više zloupotrebljavaju javni nastupi analitičara koji bi s određene distance trebali iznositi stavove o temi koja se obrađuje. Time i analitičari sve više postaju oportuni svjedoci.

Tablica 6.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – BHRT

Stavovi analitičara	Broj analitičara (f)	%
Neutralni	37	48,68
Preferiranje stavova sa sjedištem u Sarajevu	25	32,89
Preferiranje stavova sa sjedištem u Banjaluci	9	11,84
Preferiranje stavova sa sjedištem u Mostaru	5	6,59
Ukupno	76	100,0

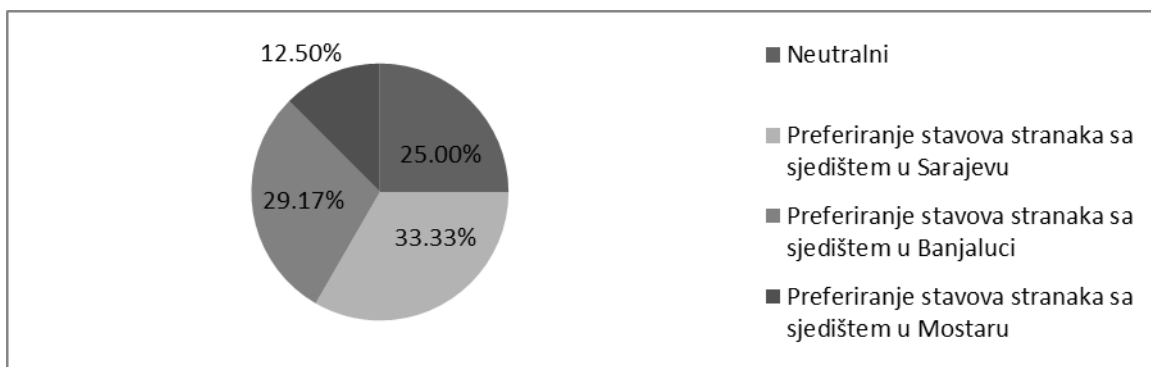

Grafikon 6.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – BHRT

Gledajući relativnu zastupljenost analitičara te njihove preferencije stranačkih politika, na BHRT-u dominiraju neutralni analitičari – 48,68 % te analitičari koji su skloni stavovima stranaka sa sjedištem u Sarajevu – 32,89 %. Najmanje su zastupljeni analitičari čije se izjave podudaraju sa stavovima stranaka sa sjedištem u Mostaru – 6,59 %.

Tablica 7.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – RTVFBiH

Stavovi analitičara	Broj analitičara (f)	%
Neutralni	6	25,00
Preferiranje stavova stranaka sa sjedištem u Sarajevu	8	33,33
Preferiranje stavova stranaka sa sjedištem u Banjaluci	7	29,17
Preferiranje stavova sa sjedištem u Mostaru	3	12,50
Ukupno	24	100,0

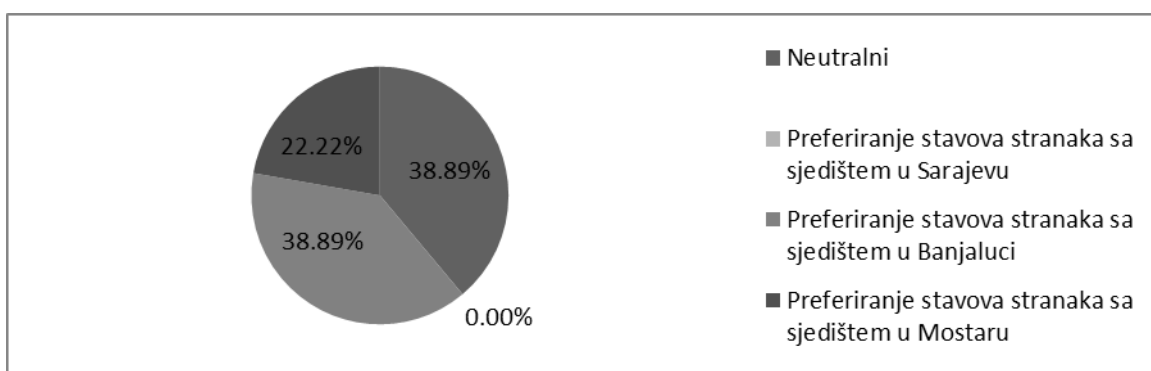

Grafikon 7.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – RTVFBiH

Na RTVFBiH dominiraju analitičari koji preferiraju stavove stranaka sa sjedištem u Sarajevu – 33,33 %. Slijede oni koji su naklonjeni stavovima stranaka sa sjedištem u Banjaluci – 29,17 %. Frekventnost neutralnih analitičara je svega 25,00 %, što je izrazito nizak postotak. Najmanje je onih koji preferiraju stavove stranaka sa sjedištem u Mostaru – 12,50 %.

Tablica 8.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – RTRS

Stavovi analitičara	Broj analitičara (f)	%
Neutralni	7	38,89
Preferiranje stavova sa sjedištem u Sarajevu	0	0,00
Preferiranje stavova sa sjedištem u Banjaluci	7	38,89
Preferiranje stavova sa sjedištem u Mostaru	4	22,22
Ukupno	18	100

Grafikon 8.: Neutralnost ili preferencije stranačkih politika analitičara – RTRS

Na Radioteleviziji Republike Srpske jednak je postotak neutralnih analitičara i onih koji preferiraju stavove stranaka sa sjedištem u Banjaluci – 38,89 %. Dodatno istraživanje moglo bi se odnositi dominiraju li na RTRS-u analitičari koji preferiraju stavove SNSD-a ili pak SDS-a. Visok je postotak i analitičara koji su naklonjeni stavovima stranaka sa sjedištem u

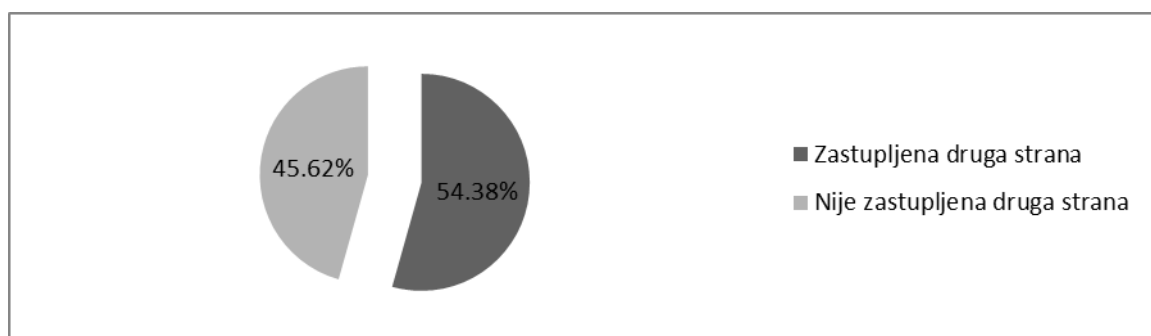
Mostaru 22,22 %. Tijekom istraživanja na RTRS-u nije zabilježen nijedan analitičar čija je izjava bliska stavovima stranaka sa sjedištem u Sarajevu.

6.3. Provedba pravila druge strane u priložima o postizbornom procesu

Tijekom istraživanja gledajući ukupno sva tri javna RTV servisa u Bosni i Hercegovini od ukupnoga broja analiziranih priloga zabilježeno je 54,38 % priloga o postizbornom procesu u kojima je zastupljena druga strana.

Tablica 9.: Provedba pravila druge strane u priložima – ukupno

Druga strana	Broj (f)	%
Zastupljena druga strana	124	54,38
Nije zastupljena druga strana	104	45,62
Ukupno	228	100,0

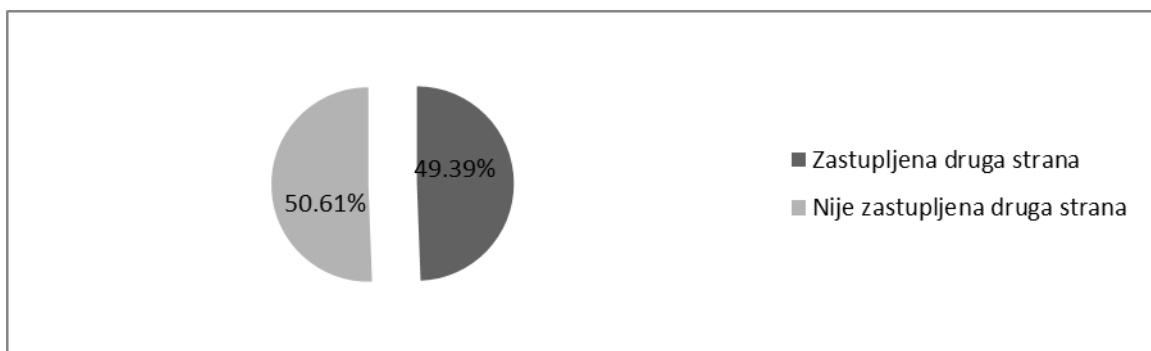

Grafikon 9.: Provedba pravila druge strane u priložima – ukupno

Ukupno u čak 45,62% priloga nije zabilježen stav aktera koji imaju drukčije mišljenje o postizbornome procesu.

Tablica 10.: Provedba pravila druge strane u priložima – BHRT

Druga strana	Broj (f)	%
Zastupljena druga strana	41	49,39
Nije zastupljena druga strana	42	50,61
Ukupno	83	100

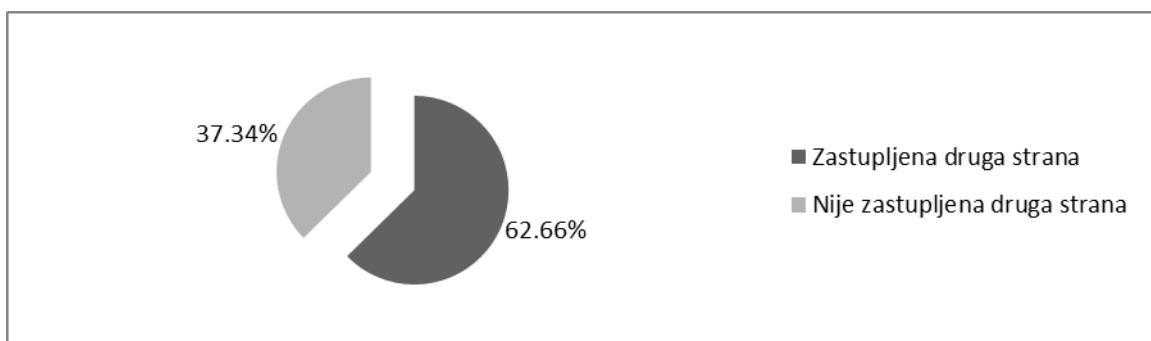

Grafikon 10.: Provedba pravila druge strane u prilogima – BHRT

U provedbi pravila druge strane na BHRT-u druga strana nije zastupljena u više od pola priloga – 50,61 %, što je iznimno visok postotak.

Tablica 11.: Provedba pravila druge strane u prilogima – RTVFBiH

Druga strana	Broj (f)	%
Zastupljena druga strana	52	62,66
Nije zastupljena druga strana	31	37,43
Ukupno	83	100,0

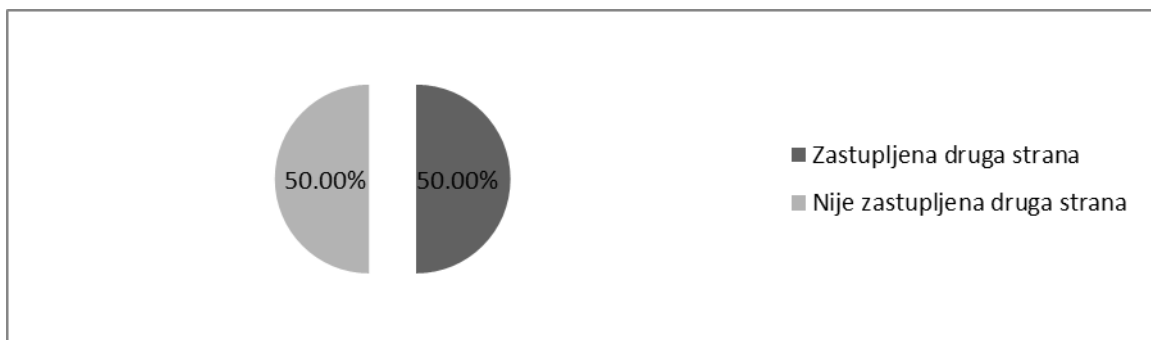

Grafikon 11.: Provedba pravila druge strane u prilogima – RTVFBiH

Gledajući provedbu pravila druge strane na RTVFBiH vidljivo je da je druga strana zastupljena s 62,66 %, što je viši postotak u odnosu na BHRT.

Tablica 12.: Provedba pravila druge strane u prilogima – RTRS

Druga strana	Broj (f)	%
Zastupljena druga strana	31	50,00
Nije zastupljena druga strana	31	50,00
Ukupno	62	100,0

Grafikon 12.: Provedba pravila druge strane u prilogima – RTRS

Na RTRS-u je jednak broj priloga u kojima je zastupljena i u kojima nije zastupljena druga strana.

ZAKLJUČAK

U vremenu post-istine, alternativnih činjenica i lažnih vijesti vjerodostojna informacija dobiva na sve većoj važnosti. Novi mediji i društvene mreže kao temeljni rasadnici takvih pojava preuzimaju sve veći broj oglašivača, a publika im je sve naklonjenija. Tradicionalni mediji stoga trebaju ponovno doprijeti do publike, posebice one mlađe. No, na koji način? Odgovor može biti u korištenju tehnika sveobuhvatne provjere i što pouzdanije predodžbe inačice događaja koji se prati. Jedna od njih je i odabir kompetentnih i relevantnih sugovornika te, koliko je god moguće, njihov uravnotežen tretman u medijima.

Posebnu ulogu u tome imaju javni mediji koji se s komercijalnim ne bi trebali natjecati u broju gledatelja i slušatelja nego po kvaliteti programa. Dodatnu pak važnost javni mediji imaju u složenim državama. No provedeno istraživanje na uzorku triju javnih RTV servisa u Bosni i Hercegovini kao složenoj državi pokazuje da su oportuni svjedoci prisutni i da je vidljiva sinkronizacija između uređivačke politike i odabira sugovornika po stranačkome kriteriju. Tako su na BHRT-u najzastupljenije stranke sa sjedištem u Sarajevu SDA i SDP, na RTVFBiH također stranke sa sjedištem u Sarajevu SDP i SDA, dok na RTRS-u dominiraju stranke sa sjedištem u Banja Luci SNSD i SDS. Ni na jednom od javnih RTV servisa u BiH stranke sa sjedištem u Mostaru nemaju najveću frekventnost.

Sve se više manipulira i s odabirom analitičara – stručnjaka koji s distance trebaju iznijeti sud i gledište o temi koja se obrađuje pa takvi sugovornici iznose sud sinkroniziran s uređivačkom politikom medija koji im omogućava vrijeme i prostor, a što pokazuju i rezultati istraživanja na javnim RTV servisima u BiH gdje je svega 42,37 % onih koji su imali neutralan stav. Isto

tako vidljivo je da u gotovo 50 % analiziranih priloga nije zastupljena druga strana koja ima različit stav po pitanju bosanskohercegovačkoga postizbornog procesa. Sve to uvelike udaljava publiku od javnih RTV servisa, a ima i znatne negativne posljedice za, ionako komplicirani, bosanskohercegovački politički sustav opterećen mnogim neriješenim pitanjima. Osim toga javni mediji tako postaju izravni sudionici u političkim procesima podupirući neku od politika u BiH.

Umjesto takva pristupa javni mediji trebali bi odgovoriti upravo suprotno poštujući profesionalne standarde uravnoteženim pristupom obradi tema. Četiri su mogućnosti sprječavanja takvih negativnih pojava u Bosni i Hercegovini. Prva je obrazovanje novinara ako je riječ o nesvjesnoj pristranosti. Druga je regulacija unutar redakcije također ako je riječ o nesvjesnim pogreškama. Ako je pak riječ o svjesnoj pristranosti, veliku ulogu trebale bi imati novinarske udruge i kodeksi časti novinara, no u Bosni i Hercegovini je u potpunosti izostala ta temeljna razina samoregulacije. Jedna od mogućnosti je i Regulatorna agencija za komunikacije kada je riječ o radiju i televiziji koja bi trebala sankcionirati takve pojave, a u slučaju tiska i internetskih portala Vijeće za tisak i internetske medije. Prve dvije mjere su preventivne, a treća i četvrta represivne.

Uz novinarske mehanizme od velike važnosti je i medijska pismenost publike. Publika bi medije koji nemaju uravnotežen pristup i pri odabiru sugovornika trebala ignorirati te se okrenuti onim medijima koji pokušavaju poštivati profesionalne standarde. No, to je dugotrajan proces s obzirom na navike publike kako u novim medijima i društvenim mrežama tako i u tradicionalnim medijima.

Loše novinarstvo ugrožava relevantnost medija i njihovu društvenu odgovornost. Profesionalno novinarstvo može biti od ključnoga značaja u povratku publike tradicionalnim, a posebice javnim medijima kao rasadištima vjerodostojnih informacija, različitih mišljenja stavova i ideja. Preduvjet za to je i da se mediji otvore relevantnim sugovornicima te koliko je god moguće njihov jednak tretman jer sama bit demokracije sagrađena je na temeljima različitih stavova. Time bi do izražaja došla i društvena odgovornost, posebice javnih medija

Literatura

Allcott, H. i Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31 (2), 211-236.

- Bašić-Hrvatinić S. i Thompson, M. (2008). *Razjedinjeni propadaju. Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*. Sarajevo: Mediacentar.
- Bourdieu, P. (2000). *Narcisovo ogledalo. Rasprava o televizijskom novinarstvu*. Beograd: Clio.
- Jacquette, D. (2007). *Novinarska etika. Moralna odgovornost medija*. Beograd: Službeni glasnik.
- Kovach, B. i Rosenstiel, T. (2006). *Elementi novinarstva. Šta bi ljudi koji se bave novinarstvom trebalo da znaju i šta bi javnost trebalo da očekuje*. Podgorica: CID – Institut za medije Crne Gore.
- Kunczik M. i Zipfel, A. (2006). *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Lafon, B. (2013). Les services publics de radio-télévision à l'orée du XXIe siècle. Entre (non)conceptions politiques, industrialisation et techniques numériques. *Les Enjeux de l'information et de la communication: zbornik radova*, 2 (14/2), 3-14.
- Maalouf, A. (2016). *Ubilački identiteti*. Beograd: Laguna.
- McQuail, D. (1992). *Media Performance*. London: Sage.
- McQueen, D. (2000). *Televizija. Medijski priručnik*. Beograd: Clio.
- Mendel, T. (2001). *Javna radiodifuzija*. Beograd: Medija centar.
- Nenadić, I. (2017). Kako su mainstream mediji otvorili vrata alternativnim činjenicama?. *Političke analize*, 8 (30), 15-21.
- Obradović, Đ. (2009). Samoregulacija novinarske profesije na temeljnoj razini. *MediAnali*, 3 (6), 239-249.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. London: Penguin UK.
- Rooke, R. (2011). *Evropski mediji u digitalnom dobu. Analize i pristupi*. Beograd: Clio.
- Street, J. (2003). *Masovni mediji, politika i demokracija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Tomić, Z., Musa, I., Vasilj, M. (2017). Mediji na hrvatskom jeziku u BiH kao afirmacija europskih vrijednosti. *Zbornik radova Hrvati u Bosni i Hercegovini – nositelji europskih vrijednosti. Znanstveno-stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem: zbornik radova*, 771-786.
- Vargas Llosa, M. (2018). *Razgovori u Princetonu*. Beograd: Laguna.
- Vasilj, M., Mabić, M., Begić, M. (2017). Frekventnost iznošenja komentara u informativnim žanrovima – bosanskohercegovačke i hrvatske dnevne novine. *Hum*, 12 (17-18), 142-162.

Vasilj, M. (2013). Modeli ustroja javnih RTV servisa u pluralnim državama. *Status*, (16), 126-132.

Vukić, T. (2017). *Od novinara do novinarstva. Studija novinarskih vještina*. Pula – Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

„Public Service Broadcasting“ <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/public-service-broadcasting/>>, pristupljeno: 8. 1. 2019.

CRITERIA FOR SELECTION OF INTERLOCUTORS IN TV NEWS PACKAGES ON THE POST-ELECTION PROCESS AT PUBLIC BROADCASTING SERVICES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

This paper aims to explore the basic criteria for selection of interlocutors in TV news packages on Bosnia and Herzegovina's post-election process in the central information programs of public broadcasting services in Bosnia and Herzegovina. Having clear rules on the representation of candidates and parties during the election campaign, after the elections, media have more freedom in the way of processing the information and topics. Therefore, this period is chosen for the analysis. Besides, Bosnia and Herzegovina is a complex state with a complicated electoral system. The delegates for House of Peoples are elected after the election. Therefore, the post-election process has a more significant role in authority constitution than in other European countries and it is important to research the media reports on this process. The first part of the paper presents the theoretical framework related to the equal treatment of people. There is a possibility for many forms of bias, and interlocutors whose attitudes are synchronized with the editorial policy are called "opportunistic witnesses". The second part of the paper deals with the discussion on the research results. The results refer to the absolute and relative representation of the interlocutors' party or institutional affiliation; the representation of analysts and their positions. They can be neutral or prefer certain party policies. Also, it is about the means of implementing the rules of the other side in the TV news packages on the post-election process. The central news program Dnevnik in three different public broadcasting services in Bosnia and Herzegovina (BHRT, RTVFBiH and RTVRS) is taken as a sample in the period from the October 8 to November 8, 2018. The results show the degree of bias in the selection of interlocutors in public broadcasting service programs.

Keywords: public broadcasting service, impartiality, interlocutors, opportunistic witnesses, the rules of the other side